

Otvori se, zemljo mila Zašto vjernici u crkvama sve manje pjevaju?

Mario Šoša

Samo u crkvi čovjeku odlane. Slio se ovamo sav svijet, mili Bože, da nemaš kamo ni pokleknuti. Djevojke se stidljivo žare od pogleda mladića, iz njedara mirišu jabuke, pa se čini, da je sve crkva zreli jabučni voćnjak. I veselo je, veselo. Čovjeka nekako podiže taj sveti Božić, zaboravlja se sve jadno i nemilo, barem na čas, dok duša hrli s očima ravno oltaru. (...) S kora bruje orgulje, rasipavaju se kao orasi. Pjevačice započinju. Dolje je sve crkva jedno uho. Čeka svijet, koja je pjesma, i, čim je raspozna, pridružuje se gromko da je milina. (...) Pjeva crkva. Moli crkva. Sretna je crkva, barem na kratko. I jer je kratko, treba se te nebeske radosti napiti do kraja, treba da ti se oči napiju sve te krasote. Ulomak je to iz

Teško da postoji prikladnije doba za razgovor o pjevanju u crkvama od došašća i božićnog vremena, jer u to se doba »po inerciji« radosno pjeva. No prati li glas naroda u crkvama i ostale dijelove liturgijske godine? U došašću 2008. glazbeni analitičar u »Prilici«, magazinu »Glasa Koncila«, mr. Mario Šoša, uputio je svojevrstan apel, kojim je podignuo glas za to da se u Crkvi pjeva, radosno, snažno, usuglašeno i organizirano. Nažalost, motivi zbog kojih je autor »podignuo glas« i dalje su prisutni, pa njegov tekst, neznatno obrađen, objavljujemo u »Svetoj Ceciliji«.

romana Side Košutić *S naših njiva*, koji je Glas Koncila objavio u božićnom broju davne 1963. Novine nikad ne objavljuju neki tekst, pa makar to bio i ulomak iz romana, a da za to nemaju (velik) razlog. Glas Koncila ga je prije više od četiri i pol desetljeća itekako imao. Svrha i onda i danas ista je: *Ljudi Božji, pjevajte!*

Mnogo je toga zajedničkoga onome i ovome vremenu, pa se razlozi objavljivanja slike iz Košutićina ulomka nažalost (pre)lako preslikavaju iz jednog u drugo doba. Godine 1963. bivša država napunila je 18 godina, dakle stekla je punoljetnost. Ove godine i slobodna i samostalna Hrvatska je postala punoljetna. Međutim i onda i danas razlozi za objavu te raspjevane slike ne razlikuju se previše. Moralna kriza tresla je u prošlom stoljeću tadašnju poratnu Hr-

vatsku, u kojoj je komunizam doslovce zatirao svoje neistomišljenike, a narod se sporo izvlačio iz općeg siromaštva. Iz današnje perspektive gledano, razlog zbog kojeg su urednici Glasa Koncila objavili Košutićin ulomak mogli su biti i društvene prirode. Odnosno, uredništvo je u doba kad se stvari nisu mogle otvoreno reći valjda posegnulo za romansiranom slikom naroda koji čuje glas s kora te gromko nastavlja pjesmu. Kor je u tom smislu mogao imati ne samo usko pjevačku ulogu, već se to lako moglo preslikati i na glas Crkve, odnosno hrvatskih biskupa, svećenika i svih onih koji su sanjajući slobodu nakon bolne Stepinčeve smrti vapili da nada u bolju budućnost ne umre. Pjevanje je u tome smislu moglo za narod imati pokretačku ulogu.

Moralna kriza ovog doba pak trese čitavu zapadnu neoliberalnu civilizaciju, čije je temelje ozbiljno nagrizla neograničena pohlepa, dovodeći svijet na rub gospodarskoga kolapsa. Hrvatska se k tome do dana današnjega nije uspjela riješiti nekih teških utega iz bivšega državnog sustava. I jedno i drugo proizvodi podsvjesni strah koji se uvlači među ljude, a oni se s pravom pitaju što će biti sutra, kako će biti sutra, hoće li uopće biti sutra?! Strah od siromaštva, bolesti i neizvjesnosti kod mnogih je trenutačno jači od bilo kojeg drugog osjećaja i teško je u takvim okolnostima uopće spominjati riječ - raspjevanost. Možda je i ovom vremenu potrebna pjesma, usuglašena, snažna, koja bi čovjeka i društvo u Hrvatskoj uspjela uvesti u istinsku slobodu. Slobodu Božića.

Da te snage i volje ima najbolje svjedoče mise zornice, koje pečate vrijeme iščekivanja te daju najbolje rješenje kako se radovati *barem na kratko*. Na zornice hrle ljudi, u sam cik zore, još za mraka i bez obzira što glasnice još nisu stigle ni napeti se, zdušno pjevaju prkoseći tako mraku uz gromki povik iz pjesme: *srca gore evo zore!* Crkve su na misama zornicama redovito ispunjene, a mnogi župnici svjedoče da se broj vjernika na njima gotovo ne razlikuje od onoga na nedjeljnim misama. Upravo radost pjevanja na zornicama mnoge oduševljava. Otpor je to svakog čovjeka prema sveemu onome što nosi ta strašna riječ koja danas plaši cijeli svijet: *kriza*. Stoga ima osnove da jedna od najzvučnijih poruka i ovoga adventa bude: *Pjevaj, Crkvo!*

Lijepo dare daj, pa mu lijepo zapjevaj

No što zapravo znači pjevati? »Ne pjevam da bih bio sretan, sretan sam jer pjevam«, riječi su američkog psihologa i filozofa Williama Jamesa, koji je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće vrlo jednostavno opisao što za život znači radost pjevanja. Štoviše, mnoga glazboterapijska istraživanja pokazala su da je i pred naj-

težim problemima, za razliku od sama slušanja glazbe, korisnije sudjelovanje u njezinu stvaranju. Poput pjevanja ili sviranja. Pjevanje, za razliku od sviranja instrumenta, za koji je potrebna specifična uvježbana vještina, ima značajnu prednost. Naime gotovo svatko svoj glas može artikulirati u skladan pjev te otpjevati kakvu melodiju. Ono je tako najpristupačniji glazbeni izraz svakomu čovjeku te nije čudno da je i najomiljeniji. Vidljivo je to i iz činjenice da je gotovo 90 posto popularne glazbe, a i velik dio one »ozbiljne«, posebice duhovne glazbe, napisano za glas i pratnju. Pjesma je od samih početaka ljudske povijesti imala značajnu ulogu u čovjekovu životu. Jednako se pjevalo i na najsretnijim događajima poput rođenja, kao i na onim najtužnijim, poput sprovoda. Pjeva se i u krizna vremena, naprimjer u vri-

me smislu riječi *razodijevati* liturgiju od njezine *zvučne obrednosti*«, napisao je u *Živom vrelu* liturgičar dr. Ante Crnčević. Pjevanje dakle ne smije biti izvana uvedeno u liturgiju kao nešto što je tu samo da bi je opisivalo već naprotiv, upravo nadahnuto liturgijom mora biti rezultat toga istog nadahnuća te biti stvoreno iz nje same.

Svani, dane, i noć skрати

Trebalo bi možda otvoreno pitati: Zašto vjernici u crkvi sve manje pjevaju? U duhu romana Side Košutić moglo bi se tvrditi da danas ljudima u crkvi »odlane« kad zbor pjeva, pa onda oni ne moraju. Gotovo da bi se moglo reći da tamo gdje zborovi glasnije pjevaju, ostali vjerni puk više šuti. No čini se da fenomen određene pasivnosti ne postoji samo u crkvenome pjevanju, već

.....
Trebalo bi možda otvoreno pitati: Zašto vjernici u crkvi sve manje pjevaju? Moglo bi se tvrditi da danas ljudima u crkvi »odlane« kad zbor pjeva, pa onda oni ne moraju. Gotovo da bi se moglo reći da tamo gdje zborovi glasnije pjevaju, ostali vjerni puk više šuti. No čini se da fenomen određene pasivnosti ne postoji samo u crkvenome pjevanju, već je zahvatio i šire područje.

jeme ratova, kad naizgled nikomu ne bi trebalo pasti na pamet pjevati. Međutim pjesmom se može odagnati stres i strah, njome se može podignuti moral i njome se može osloboditi osjećaje potisnute duboko u čovjeku, duboko u narodu.

I ti, svijete čitavi, Spasitelja pozdravi

Kako u životu tako i u Crkvi pjevanje ima istaknutu ulogu, ono je tu da obogaćuje, ispunjava i produbljuje doživljaj same liturgije. Pjevanje je tu kao dio glazbe, koja je »iskonski oblik čovjekova izricanja radosti i slavlja, te kao posebni oblik komuniciranja sa Svetim, *nužni* i *tvorni* element svečane kršćanske liturgije«, poručio je Drugi vatikanski sabor. Pjevanje mora proizlaziti iz same liturgije, a ne »odijevati liturgiju i tako priječiti doživljaj njezine ljepote, nego u pravo-

je zahvatio i šire područje. Ne događa li se danas fenomen da se odgovornost ne samo za društvo i državu već i za Crkvu i njezinu ulogu u društvu objeručke prepušta nekim drugim ljudima, zvali se oni papa, biskupi, svećenici, katolički ili bilo koji drugi aktivisti civilnog društva. U prigodi 5. obljetnice trećeg pohoda Hrvatskoj pape Ivana Pavla II. kardinal Josip Bozanić u lipnju 2008. na Trsatu poručio je: »... ako volimo Krista i evanđelje, ako poštujemo Svetog Oca, onda bi to trebalo biti vidljivo u našim zakonima; u kulturi, odgoju, znanosti i obrazovanju... Zbog toga je Papin usklik da budemo narod nade dragocjeni poticaj koji nije tek slogan, jer uvodi u zadaću.« Slična pasivnost u vjerničkoj bazi dogodila se i prigodom izglasavanja antidiskriminacijskog zakona, nekoliko

godina prije toga i u prilično hladnom odnosu prema nespominjanju kršćanstva u preambuli europskog ustava... No društvo je, reći će mnogi, jedno, a liturgija drugo. To je točno jer liturgija, pa tako i pjevanje u njoj, vrhunac su prema kojemu je usmjereno djelovanje Crkve, a istodobno i izvor iz kojega izvire sva njezina snaga.

Odgovor na prevladavajuću pasivnost prilikom pjevanja u crkvi daje *Uputa o glazbi u svetom bogoslužju »Musicam Sacram«* iz 1967., koja kaže da »sav puk na temelju krštenja ima pravo i dužnost aktivno, svjesno i potpuno sudjelovati u svim liturgijskim činima, a to se na poseban način odnosi na liturgijsko pjevanje; stoga se pjevanje ne smije prepustiti samome zboru, a puk posve isključiti«.

To otajstvo štuj i k jaslucam pristupljuj

No mogu li se vjernici u crkvi baš uvijek napjevati, mogu li pjesmom na svakoj misi slaviti Boga? To je posebna tema. Nažalost, ne uvijek, jer pjesmu puku ponekad "ukrade" zbor. Poznati je događaj iz 1957. godine kada je glasoviti hrvatski skladatelj i muzikolog Albe Vidaković na misi polnočki u zagrebač-

koj prvostolnici dao znak za početak *Kirie* iz koralne mise *De Angelis*, a puk je unatoč zboru i orguljama započeo pjevati pučki *Kirie eleison*. Sličica pokazuje da se pučko i zbarsko pjevanje ponekad mogu naći na suprotnim stranama. Pjevački zbor u slavljenju liturgije ima posebno važno mjesto, a ne treba zanamariti niti činjenicu da je svaki župni zbor živo mjesto okupljanja, mjesto raznih inicijativa i projekata te da je trud koji pjevači i njihovi voditelji ulažu u rad i djelovanje zbora doista neprocjenjiv. Međutim bez obzira na činjenicu da je visoka umjetnička razina kojoj zborovi streme i njegovanje novih skladbi sama po sebi pozitivna, treba se zapitati što to znači za sudjelovanje čitave zajednice u liturgiji.

Opisujući odnos puka i zbora dr. Ivan Šaško u svojoj knjizi *Liturgijski simbolički govor* citirao je Ludwiga Stöhra, koji je rekao da je pjevanje puka posjetnica za pjevački zbor (vjerojatno je pritom mislio da što puk »glasnije pjeva«, to je i zbor bolji). Dakle slavljenje Boga liturgijskim pjevanjem podrazumijeva odgovornost, a to znači pjevačko djelovanje kako onih u zboru, tako i onih u puku. Dr. Šaško istaknuo je i da »zbor

.....
Slavljenje Boga liturgijskim pjevanjem podrazumijeva odgovornost, a to znači pjevačko djelovanje kako onih u zboru, tako i onih u puku.

treba biti odgovoran za pjevanje liturgijske zajednice, a ne za neku vlastitu promidžbu«. Nadalje dodaje da »Crkva oduvijek zna da pjevanje kao ništa drugo, pridonosi kako bi se od mnoštva pojedinaca učinila zajednica«, a »čim se više članovi zbora budu smatrali pojedincima koji slave, slušaju, žrtvuju i pričešćuju se zajedno s zajednicom, tim će bolje i plodonosnije izvršavati svoju zadaću«. Time je zboru dana uloga ujedinitelja, a ne onoga koji pretpostavlja svoje djelovanje sudjelovanju ostalih u slavlju liturgije. To dakako ne znači da je zboru zabranjeno izvoditi vrhunski ostvarenja sakralne glazbe, jer puk u crkvi može sudjelovati u pjevanju i slušanjem skladba koje ga nose k transcendentnom.

Otvori se, zemljo mila

Sve je to važno reći baš u božićnom vremenu koje je posebno jer od svih razdoblja u liturgijskoj godini ima naj snažniju tradiciju pučkog pjevanja. Muzikolog dr. Miho Demović posebnost te tradicije vidi u tome što je »praksa pjevanja hrvatskih pučkih popjevaka u božićnim misama odobrena od same Svete Stolice i to kroz reskript iz 1960. godine, kojim se odobrava hrvatski običaj pjevanja pučkih popjevaka u slavljenju mise umjesto misnog ordinarija«. To je običaj koji je u mnogim crkvama do danas prisutan, onaj da se umjesto *Gospodine* pjeva *Kirie eleison*, umjesto *Slave - Swim na zemlji* itd. Kako dakle pomiriti potrebu puka za pjevanjem »svojih« pjesama, potrebu zbora da uveća slavlje umjetničkom glazbom te stvaranje i pjevanje novih skladbi? Jedno od rješenja ponudili su Franjo Dugan i Anđelko Klobučar,

koji su obradili pučke božićne popijevke za višeglasni zbor. Biseri su to hrvatske duhovne glazbe te mogu biti pravi putokaz i budućim obrađivačima pučke crkvene popijevke i zbornim voditeljima u pomirenju umjetničkoga i pučkoga. Na taj način može se naći prava ravnoteža između pučkoga i umjetničkoga, staroga i novoga. Treba jednostavno uvažiti činjenicu da većina sudionika liturgije zapravo želi pjevati pa se uvijek treba nastojati da se svima ta prilika onda i da.

Zdravo, mali Isuse, koji sad nas pohodi!

»Crkva je uvijek pjevala: u katakombama i nad katakombama... Gdje se zanemaruje crkveno pjevanje, zaboravlja se sveta i velika crkvena tradicija. Obnoviti kršćanski život znači obnoviti crkveni život - običaje i tradiciju, a to znači obnoviti i crkveno pjevanje« - re-

kao je bl. Ivan Merz. Pjesma je radost, a radost pjesma. Međutim toj radosti kako u društvu tako i u Crkvi danas su na put stale brojne krize. Srećom, vjernici znaju da niti jedna kriza nije niti će ikad stajati na putu Djetetu koje je uz zvuk pjesme anđela došlo na ovaj svijet. To anđeosko *Gloria!* zvoni u ušima svijeta do dana današnjega, a nevinnost djeteta Isusa uspješno prkosi svim iskvarenostima ovog svijeta ispunjavajući svakoga jednim jedinim osjećajem - radosti. A upravo iz te radosti pjesma spontano teče.

U došašću se liturgijom riječi i pjesmom iščekuje Isusov dolazak. Dok s neba pada *rosa sveta* Crkva radosno iščekuje da iz plodna zemljina krila *u taj sretan, blažen čas, svemu svijetu nikne spas*. Čitavo došašće u pjevačkom smislu kulminira s *Radujte se narodi*, pjesmom, koja se zaori na gotovo svakom početku božićne liturgije, te izlaznom

Narodi nam se, koja zadržava vjernike u crkvi sve do poznatog *Daj nam Bog zdravlje*. Sve to na najljepši moguć način opisuje koliko je nade u adventskoj i božićnoj pjesmi. Koliko je oduševljenja u pjevanju koje ujedinjuje i stare i mlade u složnome *Svim na zemlji mir veselje*, a koliko nježnosti i tepanja u pjesmi *Djetešce nam se rodilo!*

Božić ujedinjuje cijeli svijet, i vjernike ali i one koji to nisu, sve ljude dobre volje u složnom pozdravu malom Isusu te u jednom velikom pjevku koji se doista može sažeti u onome anđeoskom *Gloria!* Taj pjev zasigurno može biti oslobađajući u ovom vremenu u kojem kao da više nema vremena za one osjećaje koje rođenje novog života u svakome izaziva. Stoga: Pjevajmo! Budimo vjerni čuvari pjesme jer su nam *divnim darom nebesa ugodila: Djeva ruža, Isus cvijetak, Josip ljljan čist, Radujmo se, o pastiri, rodi nam se Krist, rodi nam se Krist!*

Ne održavati božićne koncerte u došašću

U vrijeme došašća postalo je uobičajeno otići na božićni koncert. Mnogo je razloga zašto je pjevanje božićnih pjesama u došašću nešto potpuno neprimjereno, i to neovisno organizira li to kakva crkvena udruga ili crkveni zbor ili neka svjetovna organizacija poput orkestra, raznih solista, glazbenih sastava i dr. Međutim svi ti razlozi, o kojima su dosad napisane mnoge rasprave, mogu se sažeti u jednome, došašće je vrijeme iščekivanja, u kojem se čak ni himan *Slava - Gloria* u ne pjeva, u želji »da on u božićnoj noći jače odjekne«, kako piše Ante Crnčević, te je slavljenje Božića u adventu zapravo negacija samog smisla adventa. Isto kao što nikomu za Božić ne bi palo na pamet pjevati neku korizmenu pjesmu poput *Ja se kajem*, jer mu je takvo što jednostavno

neprijemno, neprijemno je i pjevati božićne pjesme u došašću. Razlozi zašto se takvo što događa prvenstveno su u prepuštanju svojevrsnom pomodarstvu, jer, kako se zna, postalo je uobičajeno čuti prvu *Tihu noć* već početkom studenoga, pa se granica božićnog vremena pomakla daleko unatrag. Ne treba sumnjati u najbolje želje mnogih koji Božiću pjevaju prije nego li dođe, treba međutim pitanje je koliko je to opravdano. Liturgičari također napominju da bi i mjerodavni trebali dobro promisliti prije negoli dopuste održavanje koncerta u crkvenom prostoru, što se ne odnosi samo na božićne nego i na bilo koje druge koncerte.

»Naši su mediji prepuni napisa o tome tko je komu ukrao Božić, pa se u tom kontekstu spominju i političari

i kulturnjaci. Neke će možda začuditi, no čini se da je Božić ukrao advent« - rekao je Slavko Nedić, urednik glazbenog programa na Hrvatskome katoličkom radiju. Obrazložio je tu, na prvi pogled tešku tvrdnju, rekavši da su u javnosti božićne pjesme gotovo u potpunosti potisnule adventske, pa se čini da je advent doslovno - ukraden. Adventske pjesme, iako ih je brojem malo, predstavljaju golemo muzičko blago te bi bila prava šteta da s vremenom padnu u zaborav ili da se od tih nekoliko desetaka pjesama izvodi pet. Svijet kao da svojim lažnim slavljenjem Božića ljude odvlači od adventa, koji tako kao da postaje nepotreban, vrijeme u kojem ne treba pjevati *Već se bliži vrijeme blago*, kad se to vrijeme može odmah dovesti ljudima.